

ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА НА ВІННИЧЧИНІ РУМУНСЬКОЮ ОКУПАЦІЙНОЮ ВЛАДОЮ У 1941–1944 РР.

Анотація. У статті проаналізовано особливості використання румунською окупаційною владою трудових ресурсів українського села на Вінниччині в 1941–1944 рр. Подано нормативно-правові документи, якими регулювалося залучення місцевого населення до сільськогосподарських робіт.

Ключові слова: трудова повинність, румунський окупаційний режим, окупація, «Трансністрія», Вінниччина.

Lyudmila Babii

USE OF LABOR RESOURCES OF THE UKRAINIAN VILLAGE IN THE VINNYCHY REGION BY THE ROMANIAN OCCUPATION AUTHORITY IN 1941–1944

Abstract. The article analyzes the peculiarities of the use of labor resources of the Ukrainian village in Vinnychyna by the Romanian occupation authorities in 1941-1944. It presents the regulatory and legal documents that governed the involvement of the local population in agricultural work.

Key words: labor obligation, Romanian occupation regime, occupation, «Transnistria», Vinnychyna.

У період Другої світової війни значна частина Вінниччини опинилася під окупацією Румунського королівства, увійшовши до складу окупаційної адміністративно-територіальної одиниці губернаторства «Трансністрія». Румунська влада розглядала регіон як джерело для забезпечення власних економічних потреб. Тому, в умовах війни та обмежених власних людських і матеріальних резервів, окупаційна влада прагнула максимально залучити місцеве населення краю до праці, насамперед у сфері сільського господарства, з метою забезпечення продовольством власних армії та цивільних структур. Саме тому трудові ресурси українського села стали ключовим інструментом реалізації окупаційної політики, а їх мобілізація та регулювання – одним із важливих напрямів діяльності румунської адміністрації в краї.

Досліджувана тема була частково висвітленою в науковій літературі. Так, дослідники Ю. Левченко [1] та В. Щетніков [2] дослідили особливості використання окупаційною владою «людського ресурсу» в румунській зоні окупації. Експлуатацію праці школярів у сільському господарстві губернаторства Трансністрія дослідив історик

О. Осипенко [3]. Використання румунською окупаційною адміністрацією трудових ресурсів Поділля стали частиною наукового дослідження С. Гальчака [4].

Метою статті є аналіз особливостей використання трудових ресурсів українського села на Вінниччині румунською окупаційною владою у 1941–1944 рр.

17 липня 1941 р. на зустрічі з представниками окупаційної влади румунський кондуктор І. Антонеску зазначив, за чий рахунок він бачив економічне освоєння межиріччя Дністра та Південного Бугу: «Дороги відновлювати за допомогою населення. Трудову повинність ввести і на завойованих територіях. За найменшого опору зі сторони населення – розстрілювати на місці» [5, с. 157]. Відповідно до заяви, економічне освоєння окупованих територій планувалося виключно за рахунок місцевого населення, без урахування його прав чи потреб.

Для організації трудових ресурсів на окупованих територіях було проведено перепис місцевих ремісників із поділом за спеціальностями. Усі ремісники Трансністрії з 1 по 5 вересня 1941 р., або протягом 5 днів з моменту їх прибуття до населеного пункту, мали з'явитися до відповідних міських рад за місцем їх перебування для реєстрації у спеціально складеному реєстрі на основі наявних у них кваліфікаційних карток та документів, що посвідчували особу [6, арк. 8]. Тобто, влада планувала залучити всіх працездатних спеціалістів краю до співпраці, а їхній досвід використати для відновлення постраждалого від війни краю.

Із проведенням перепису місцевих ремісників відбувалася відбудова зруйнованих війною доріг. Такі роботи здійснювалися силами місцевих мешканців. Так, на будівництво дороги від станції Немерче до самого села було залучено більшість населення Копайгородського району. Робочий день розпочинався о 03:00 годині і закінчувався о 22:00 під суворим наглядом. За будь-яке відхилення від роботи населення зазнавало побиття [4, с. 298–299].

Наказ губернатора Трансністрії № 56 від 18 березня 1942 р. встановлював обов'язкову роботу в рамках аграрного порядку. Усі мешканці губернаторства Трансністрія, придатні до праці, були залучені до організації громадської праці та зобов'язувалися працювати на основі встановлених владою норм та планів.

Для тих, хто відмовлявся виконувати настанови наказу, було передбачено низку покарань. Зокрема, наказ передбачав: депортацію до трудового табору терміном на 2 роки тих, хто відмовлявся працювати у визначених владою умовах; позбавлення волі на строк від 1 до 3 років тих, хто робив непридатним для праці робочий інвентар; позбавлення волі на строк від 3 до 10 років тих, хто підбурював працівників до непокори, ухилення від праці; позбавлення волі на строк від 5 до 20 років тих, хто вчинив акти насильства або серйозні погрози по відношенню до влади з метою перешкоджання трудової діяльності [6, арк. 80]. Чітка градація санкцій була

спрямована на повне підкорення населення трудовій дисципліні та придушенню будь-яких проявів опору.

20 березня 1942 р. губернатором Трансністрії Г. Алексану було введено у дію наказ № 58 про запровадження обов'язкової трудової повинності для жителів губернаторства. Особи віком від 16 до 60 років мали «використовуватись на різних роботах воєнного характеру, на роботах для установ і підприємств – громадських і приватних, а також на термінових сільськогосподарських роботах». Від обов'язку виконувати трудову повинність звільнялися лише: ті, хто працював у державних службах та приватних підприємствах; учні середніх шкіл та студенти під час навчання; зареєстровані торговці та промисловці; хворі та немічні особи; вагітні жінки (починаючи з п'ятого місяця вагітності); жінки з дітьми віком до п'яти років, а також ті, хто мав більше трьох дітей віком до десяти років. Для тих, хто відмовлявся виконувати трудову повинність, була передбачена санкція у вигляді ув'язнення на строк від 1 місяця до року та накладення штрафу у розмірі від 50 до 300 RKKS [6, арк. 83]. Зважаючи на час ухвалення цих наказів та передбачені жорстокі покарання за їх невиконання, можна зробити висновок про те, що окупаційна влада мала на меті вдало провести посівну кампанію силами місцевого населення.

Наказ № 80 губернатора Трансністрії від 24 серпня 1942 р. визначав, що всі особи чоловічої статі, які досягли 20 років (замість служби в армії), в обов'язковому порядку (зараховувались) до «трудового війська» з метою «розвитку моралі» та створення нового «уявлення про працю». Тривалість служби у трудовому війську становила один безперервний рік [6, арк. 125].

Окупаційна адміністрація встановила чіткі норми тривалості праці для різних груп населення. Водночас саме у сільському господарстві робочий день мав найменш регламентований характер, особливо під час важливих сільськогосподарських робіт. У Тульчинському повіті під час посівних робіт та жнив праця на полі починалася з 5:00 ранку і тривала до 21:00. З 12:00 по 13:00 був передбачений обід. Там, де дозволяли умови, селяни мали працювати і вночі, особливо у місячні ночі. Під час посівної заборонялися весілля, недільні базари. Прийом у місцевих претурах й префектурах був дозволений лише по неділях з 12:00 до 13:00. Ходити з села в село було заборонено. Право виїзду з села мали лише підводи з пальним, зерном та іншими матеріалами потрібними для сівби, у всіх інших випадках виїздити підводою було заборонено. Трактори мали працювати цілу добу, а зупинятись лише для технічного огляду та дозаправки. Закривалися школи, а «ресурси» дітей та вчителів використовували відповідно до розпоряджень. На тих, кого застали в селі під час робіт, накладали штраф [7, арк. 431; 8, арк. 65; 9, арк. 222].

У Станіславницькому районі, що входив до складу Могилівського повіту, робочий день у селян починався о 4 годині ранку. Тим, хто виходив на поле пізніше даного часу, не зараховувався

трудодень, якщо ж такі випадки повторювалися, «порушників» карали за саботаж [10, арк. 81].

У ті села, в яких члени трудових громад не виходили на польові роботи, направлялися румунські солдати. Харчування для солдат виділялося з колгоспів, житлом їх забезпечував староста села. Щотижня староста села був зобов'язаний свідчити про дії солдат, повідомляти префекта повіту в разі вчинення ними порушень [11, арк. 17]. Таким чином, румунська окупаційна влада застосовувала не лише адміністративний, а й військовий тиск на місцеве населення задля забезпечення виконання трудової повинності.

Отже, запровадивши проаналізовані у дослідженні накази, румунська окупаційна влада здійснювала системну експлуатацію всього місцевого населення Вінниччини, а особливо селян, перетворивши їх на безправну робочу силу. Ненормований робочий день, залучення до роботи учасників освітнього процесу, заборона соціальних комунікацій – усе це свідчить про жорсткий примус та повне підпорядкування повсякденного життя селян на користь економічним інтересам окупантів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Левченко Ю. Особливості використання «людського ресурсу» в адміністративно-територіальних одиницях України в роки окупації. Військово-історичний меридіан. Електронний науковий журнал. Вип. 2. Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років», Ін-т історії України НАН України. Київ, 2013. С. 58–67.
2. Щетніков В. П. Економічна складова румунсько-німецької присутності в «Трансністрії» 1941–1944 рр. Сторінки воєнної історії України. Київ : Інститут історії України НАН України, 2012. Вип. 15. С. 173–188.
3. Осипенко О. В. Експлуатація праці школярів у сільському господарстві губернаторства «Трансністрія» (1941–1944 рр.). Історіосфера. Матеріали Одинадцяті наукової конференції викладачів, студентів, магістрів, аспірантів та молодих учених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Одеса : ПНПУ, 3–4 квітня 2016. С. 87–89.
4. Гальчак С. Поділля в роки Другої світової війни (1939–1945) [Текст] : монографія. Укр. академія іст. наук [та ін.]. Вінниця : Меркюри-Поділля, 2018. 656 с.
5. Левит И. Э. Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР: истоки, планы, реализация. Кишинев : Штиинца, 1981. 480 с.
6. ДАОО, ф. Р-2242, оп. 1, спр. 1.
7. ДАВіО, ф. Р-1417, оп. 5, спр. 2.
8. ДАВіО, ф. Р-1420, оп. 1, спр. 2.
9. ДАВіО, ф. Р-1417, оп. 3, спр. 1.
10. ДАВіО, ф. Р-1533, оп. 1, спр. 1.
11. ДАВіО, ф. Р-1417, оп. 1, спр. 2.

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ У ВІННИЦІ В ПЕРІОД НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941–1944)

Анотація. У статті досліджено повсякденне життя вінничан під час німецької окупації (1941–1944 рр.), що розглядається як важлива складова історичного краєзнавства. Розглянуто умови проживання, забезпечення харчами, стан освіти, медицини та культурно-релігійного життя. Показано форми адаптації населення до окупаційних умов і збереження духовних та національних традицій.

Ключові слова: Вінниця, німецька окупація, 1941–1944 рр., повсякденність, опір, виживання, адаптація, краєзнавство.

Dariia Vykhovanchuk

DAILY LIFE IN VINNTYSA DURING THE PERIOD OF GERMAN OCCUPATION (1941–1944)

Abstract. The article examines the everyday life of Vinnytsia residents during the German occupation (1941–1944), which is considered an important component of historical local history. The living conditions, food supply, the state of education, medicine, and cultural and religious life are examined. The forms of adaptation of the population to the conditions of occupation and the preservation of spiritual and national traditions are shown.

Key words: Vinnytsia, German occupation, 1941–1944, everyday life, resistance, survival, adaptation, local history.

Історія повсякденного життя населення України в роки Другої світової війни – це не лише історія фронту, репресій і окупаційного насильства. Це також історія людей, які намагалися вижити, зберегти елементи звичного побуту, родинні зв'язки, моральну рівновагу. Звернення до регіонального виміру – зокрема до історії Вінниці – дає змогу побачити, як загальноукраїнські процеси війни й окупації проявлялися в конкретному міському середовищі, серед реальних мешканців, домівок, вулиць і трагедій.

Період німецької окупації Вінниці тривав із липня 1941 р. до березня 1944 р. Саме тут діяли підрозділи рейхскомісаріату «Україна», розміщувався гебітскомісаріат, жандармерія, та навіть поблизу – ставка Гітлера «Вервольф» [1, с. 268].

Мета цієї статті – всебічно проаналізувати особливості повсякденного життя мешканців Вінниці в період німецької окупації, простежити соціальні та культурні зміни, визначити форми адаптації й опору міського населення. Для вивчення буденності вінничан в даній